

صبا دشتیاریء آزمائکائی بیانیہء تہا آئیڈیالوجی

عبدالرزاق

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

Abstract:

The term narration is not only used for fiction only; but it also is used to determine where the story writing stands in its narration; whether it narrates the story of its own or makes it narrate by the character or by the hero of the story. This paper is an attempt to differentiate between past and present narration along with the narration of Saba Dashtiari in Balochi fiction.

گچین لبز: بیانیہ، آئیڈیالوجی، گواچن نبیسی

گوئڈگری:

بیانیہء گالبنڈ ایوک کسہء فکشنء پپہ کار مردنہ بیت، بلکیں اشیء تہانوں اے ہم چارگ بیت کہ آزمائک نولیس وتی بیانیہء تہا کجا اوشانگ، وت گپ جنت یا کارستء بامر دےء زبانء وتی کسہء بیان کنت۔ اے نبشانگء تہا بیانیہء زیکء مرچیکگیں تپاوتء پچیء صبا دشتیاریء بیانیہء راجارگء چکاسگء جہدے کنگ بوتگ۔

پچار: یک دورے ہما ت کہ فکشنء تہا بیانیہ ایوک پہ آزمائکء گدار کار مرز بوتگ ات۔ نول بیانیہ سرجمء ”بیانیات“ (NARRATOLOGY) بزاں یک زانتء زانٹےء رنگء دیمء اتنگ۔ پدنوکی نگد (پوسٹ ماڈرن کریتی سزم)ء بیانیہء نہ ایوک گالبنڈ نوک کنگ، بلکیں ہمنچو نامدار ہم بوتگ کہ سیاست، نیکراہء ریدگء تہا ہم ایشیء سراگپء تران بندت بوتگ۔ فکشن یا ”کسہ لبزانگ“ء تہا بیانیہء زیکء مرچیکگیں گالبنڈء ماناء تہا باز دگریء تپاوت دیمء اتنگ۔

فکشنء کجام ہم تہر بہ بیت آزمائک بیت کہ گدار (ناول) اے پوہ بوگ ہر ہدری انت کہ بیانیہء تہا آئیڈیالوجیء کارچی انت، تھیم کجام رنگیں فکشنء گوشنت۔ اے نبشانگ یکے وزیکء مرچیکگیں بیانیہء گالبنڈء گیشینگء کارء کنت، دومی اے گپء ہم دیمء آرگء جہدء کنت، صبا دشتیاری وتی آزمائکائی بیانیہء تہا چنچو پلامر زبیت، چنچو دیرء گستا اوشنتیت، ایوک بیان کنوک (راوی) منتء کسہء بیان کنت۔ اے سر حال وتی بنگپء ردء بلوچی لبزانگء اے ہاتر اجنائیں سر حالے کہ چدء پیش اے رنگء آزمائکء آئیء بیانیہء چارگء چکاسگ نہ بوتگ۔ بیانیہء گالبنڈزی ایوک ہا آزمائکء کسہء پپہ کار مرد بوتگ ات کہ آئیء تہا تچکء کارستء وا کہات دیمء بیانت، چیدگیء اشارگی رنگ او دء مہ بیت۔

”ما آزمائک، کسہء گداراں (ناول) پہ بیانیہء گالبنڈء کار مرد کنیں، داں لیچکء راست

انت ہم کہ بیانیہ یا NARRATIVE کسہء گو شیں کہ ایشیء تہا وا کہہء جاوالےء سرا

گپ بیت، ایٹی ء ابید، بیانیه کسہ کارء گدار نویسی ء ”زند حال“ ء ہم
گوشیں“ (اعظمی، 2003:159)

چدء پیش بیانیه ہما آزمائک ء ہم گوشگ بوتگ کہ آئی ء تہا چہرء اندیمی مہ بیت۔ ”ہما فلشن ء ہم ما بیانیه گوشیں کہ آئی ء تہا چیدگ ء
چہرمان مہ بیت، بلکیں تچک ء راستیں رنگ ء دیم ء روان بکنت۔ (اعظمی، 2003:159)

بازبرء کسہ چو ہم بیت یکے آئی ء بیان کنگ ء انت بلے اودء بیانیه نیست، ایٹی ء ہم بیانیه ء تہا حساب کنگ بیت؟

”ہو من بز دلاں، زاناں منی دل ء واہگ ء باہندانی لہر نیست، زاناں من ارمان نہ

داراں، زاناں من بے زباناں، ہو من بے زباناں، اگاں بے زبان مہ بوتیناں گڈا

مروچی من تھنائی ء آس ء اے پیم نہ سنگ اتاں“ (دشتیاری، 1994:151)

اے صبا ء آزمائک ”ارمان ء مرگ“ ء بندات انت کہ کارست گول و ت ء گپ ء انت۔ اشی ء آزمائک ء تجریدی رنگ گوشگ
بیت۔ ایٹی ء بیانیه ہما و ہدء گوشگ بوتگ ات کہ ادء وا کہات (Event) بوتیں۔ بیانیه ء تہا وا کہات ء بوگ ہر ہدری انت۔ ”بیانیه
ہما نبشنگین ء گوشگ بیت کہ آئی ء تہا یک وا کہاتے یا بازیں وا کہات بیان کنگ بہ بنت۔ من ادء وا کہہ ء بزائ Event ء ساڑا ء سرا
نویں ترانے بندات نہ کنال۔ ہالینڈ ء جنیاد میں نویں شر گدار میکہ بال (Mieka bal) ء وتی کتاب NARATOLOGY ء
تہا جوانیں ترانے دیم ء آرتگ۔ ادء بس اینچو گوشگ جوان بیت کہ آبیان کہ آئی ء تہا چیزے ء بدل بوگ ء گپ بہ بیت
Event بزائ وا کہہ گوشگ بیت۔ چو کہ اے ردء بیان ء تہا وا کہہ بیان بوتگ۔

الپ۔ (1) آئی ء دروازگ تچ کت

(2) دروازگ تچ بوت ء کچ تہا تک

(3) آچہ لوگ ء در کپت

بلے اے ردائی تہا وا کہہ یا Event نیست پر چا کہ ادء بدلی گنگ نہ بیت۔

ب۔ (1) کچ وک انت

(2) مردم کچکال چہ ترس انت۔ (فاروقی، 2004:193)

بیانیه ہما و ہدء بیانیه گوشگ بیت کہ آئی ء تہا جاور یا چیزے ء بدل بوگ دیم ء بنیت، پدا ہے بیانیه ء بیان کنو کے ہم بیت۔ اے بیان
کنوک (Protagonist) دوزات ء بنت۔ ”افلاطون ء گوشگ ء پدا یکے ء گیگان نویسی (نقل) Mimesis گوشنت دومی ء وا کہہ

نویس Digesis گوشت۔ گیران نویسیء تہا بیان کنوک کسہء بیانء تہاوت ہوار بیت، وا کہہ نویسیء تہا بیان کنوک وت ء گستا جتا کنت“ (نیر، 2020: 72)

صدا شنٹاریء گیشتریں آزمائگی بیانیہء آنت، بیانیہء درا نگازیء دوئیں زات آئیء گورا ہست آنت۔ بازیں آزمائگیء تہا آئیء چند ندکارےء بستارء وت گون کپیت گون، بلے باز جاہء آئیء چند درء نہ بیت بلے گپ جنوک ہما ئیء زبانء گپ جنت۔

”سریابء بس ومہران بینک“، ”ہنچوش بوت“ ء ”گناہگار“ ادء آزمائگی نویس ء وت ء

چیر دات نہ کنگ۔ ”جیگ بندء ارس“ ء تہا سر جم ء وت بیت ء کسہء بیان کنت۔ ”لالہ ء

حیال دینگا منی دل ء چہ در نہ اتنگ ات بلے پیش ایشی ء کہ من سائیں ء دکان ء ہم

بگوازیںاں پشت ء چہ منایکی ء گوانک جت، ”استاد صبا!“ (د شنٹاری، 2001: 51)

”جیگ بندء ارس“ وتی تکنیک ء درء کسہء در کسہء آزمائگی آنت، ادء آزمائگی نویس دگرے ء کسہء بیان کنوک آنت، اے وا کہہ آئیء چند ء سرء نہ گوستگ۔ چوناہا ہم ”من“ ء بیان ء تہا جندی تجربت بیان بنت، بلے صبا ء کسہا نی تہا ”من“ ہم دگرے ء سرء گوستگیں وا کہاتےء بیان آنت۔ نوکیں دورء حساب ء آئیء آزمائگی بیانیہء یکے جنیادمانی جیڑہ ء جنجالانی بیان آنت، دومی چا گردی ء مار کسی پگر ء بیانیہء گون دیم ء روان کنت۔

صبا ء آزمائگی آئیڈیالوجی ء گون بندوک آنت، جنیادم ء جیڑہ بنت کہ چا گردے، آئیڈیالوجی مدام یک پگر ء لیکھے ء پلامر ز بیت۔ بیانیہء یک رنگے ء ہما بوت کہ کسے کسہء بیان کنت، دومی نوکیں دورء بیانیہء آنت کہ ایشی ء تہا ہے چارگ بیت کہ پگر ء سسپاچی آرگ بوتگ۔ ”کسہء بیانیہء ء چہ گستا ہم حیال کنگ بیت بلے بیانیہء ء ہچ حیال بیدے کسہء ء سر جم بوت نہ کنت۔ کسہء شوہاز ء اگاں کار ء کنت یا وا کہاتانی، تہسبی ء گون دیم پہ دیم کنت، گڈا بیانیہء انسان ء ہستائی (Being) ء دنیا، دوئینانی سیالی ء مانگیگی ء چہ پیدا ک بوتگیں ”ترسناکی ء گناکیاں سر پد کنت۔ کسہء گیشتر ”جی“ ء پسوءء دنت، بیانیہء چون ء پرجا ء پسوءء دنت۔ (نیر، 2020: 65)

ہے چون، پرجا یا کارست ء سرء چونیں ویل ء جنجال اتنگ آنت، اشانی پڑدر ء بیانیہء چو پگر ء سسپاچی کار کنت۔ بیانیہء دودگہ زاتانی تہا یکے تھیم آنت ء دومی آئیڈیالوجی، تھیم یک زاتی ء جندی پگر ء حیالے کہ دنیا ء زندء ندکار وتی حیال ء پدء چارایت، آئیڈیالوجی پیش ء چہ ہستیں لیکھے ء وژنے کہ ہمیشی ء فریم ء تہا انسان ء جیڑگ ء چارگ بیت ”آئیڈیالوجی یک چا گردی کٹھے ء گچینی پگر ء لیکھے، ستک ء و شمش آنت۔ چا گردےء یک مزین کٹھے ء وت ء مار کسی آئیڈیالوجی ء درء محکم ء توانا کنگ، بلے تھیم ندکار ء وتی یکتائیں (انفرادی) در شان ء لیکھے، اے ہما و ہدی دیم ء کیت کہ ندکار وتی دور ء زمانگ ء گچینی چا گردی کٹھے ء پگر ء لیکھے ء بدل ء وتی چم ء دل ء گون گیدی ء زندء چارگ ء سو بین بہ بیت۔ (نیر، 2006: 598)

صبا بازیں آزمائشی تہا آئیڈیالوجی و بیانہ گندگ بیت، چو کہ آئی و آزمائش ”کامریڈ“ ”چہ کجائے“ ”طبقاتی کش ماں کش“، ”سر تو کیونٹے؟“

صبا آزمائش نویسی و بندت ہم دیروی پسندیں ندر کار شوکت صدیقی و سکین و چہ بیت۔ دیروی پسندی مار کسی پگر و آئیڈیالوجی و گوں بندوک انت، ندر کار آزمائش نویسی و تہا کازماں و ہے لہکی فریم و تہا سماکت و چارایت۔ ”داں 1986ء من اے تو دو گمان ہم نہ کنگ کہ افسانہ و بارہ و انچوش سنجیدہ باں، دیروی پسندیں ادیبانی انجمن و گولڈن جوبلی و کانفرنس ہمے سال و برجہ دارگ بوت و من ہمے کانفرنس و گوں کوئٹے و اے دگہ ترقی پسند سنگتوں بہر زرت، ایٹی و تہا یک نشستے ”افسانہ“ نیگ ات۔ ہمے نشست و من و اُردو و نامداریں افسانہ نگار واجہ شوکت صدیقی کش ماکش و نشنگ اتیں۔ اے واجہ کار و وتی پچار کنامینگ و رند چہ من و جست کت کہ تو کجام کجام پڑ و نیسگ وے۔ من آئی و سرجمی و پسودات۔ واجکار و منی نیسگ و چارات و گوشت ”افسانہ پرچا بنشتہ نہ کن وے؟ ایٹی و تہا سماج و اڑ و جنجالاں پہ جوانی و درشان کنگ و باز گنجائش ہست۔“ (دشنیاری، 1994: 9) باز شر گدار و گوشتگ ہمیش انت کہ دیروی پسندانی گورا آزمائش ساچشتی تہرے نہ بوتگ، بلکیں اشی و را آیوک و وتی پگری و لہکی درشان سر پد بوتگ انت۔ ”اے راستی و کس سرگوزکت نہ کنت کہ دیروی پسنداں آزمائش و را پمیشکا دیروی دانگ کہ لبرانک و چہ ہمار نگیں کار کہ اشاں کشگ لوٹ اتگ آزمائش و چہ شر تریں تہر نیست ات، اگاں نا ایشاں آزمائش و گوں دوستی نیست ات، (فاروقی، 2004: 15)

وہدے آئیڈیالوجی و نویسگ و نیون سر بہ کشیت گڈا بیانہ و تہا دوستی و نادوستی، نہ منگ و پلامرزی ہم ہوار کپنت۔ آئیڈیالوجی و بیانہ گواچن نیسی (Realism) و گوں بندوک انت۔ گواچن نیسی انچو بہ بیت کہ چیزے کہ ہماوڑ گندگ و کیت ہماوڑ دیم و آرگ بہ بیت۔ صبا بیانہ و ازم و تہا وتی لیکہ و گپاں، کارست و بیان کنوک و بدل و وت ندر کار بیت و گوشت۔ ”چوناہا پل و ورنائی، ہر دو بے آسرا انت بے ”پلیس ورنائی“ و گروناک بیگ انسانی تب و ہمازوری انت کہ کز ایک ابنار ملیں مردے وت و چہ آئی و کینٹ بہ کنت۔“ (دشنیاری، 1994: 17)

آزمائش و ازم و چہ جتا، کارستے و زبان و چیزے و بیان کنگ و بدل و وتی (آزمائش نویسی) نیسگ و کارست و واکہاتے و بارہ و چیزے گوشتگ بیانہ و نہ ایوک ازم و نزور کنت بلکیں وانوک و حق ہم جنگ بیت۔ ”آزمائش درشانداں پوشتگ و ڈبگ و کار و کنت۔ بایدا انت مزنیں کارست سازی و پچی و آزمائش نویسی وتی دل و گپ، بزگی و نزکی و پیش مہ داریت اگاں آئی و چوشیں گپے جنگی بیت گڈا درشانداں و ہمار ہنداں پیلو بکنت کہ وانوک و آئی و ہوار بوگ و سامہ بیت۔ (فاروقی، 2004: 89)

اگاں آزمائش نویسی و وتی کارست یا واکہاتے و بارہ و گپے جنگی بیت یا آئی و سر و بزگ کنگ لوٹیت گڈا ”من“ و ٹکنیک و تہا اے کار و کرت کنت۔ وت آزمائش نویسی و توک و دور کنگ بیانہ و ازم و پوٹنگ کنت۔ ندر کار و وت کسہ و تہا دور کنگ و وتی گپ و جنگ بندر و آئیڈیالوجی آزمائش و تہا ہر جاہ گندگ بیت۔ صبا آئیڈیالوجی، ہمیشی و چہ زاگ بیت کہ آ آزمائش و تہا بیان کنوک (راوی) و بدل و

وت آزمائشی ساچ و تہا ہوار کپیت۔ ”یک کارستے و شریانی گوشگ و وا کہاتے و مانا و گیشوار و چنچو بہر زوریت و ہوار بیت، اگاں اے بہر و آزمائش و تہا آئی و گیشنتگیں کارست و چہ گیش بہ بیت و وانوک و آزمائش و مانا و نیمگ و سردیان بکنت بزاں آئیڈیولوجی و پیش دارگ و انت۔ (نیر، 2007 تا 2006: 603)

”دیوال“ آزمائش و اے و دسرجم و بیانہ و تہا آزمائش نویس و ہوار کپگ انت۔ ”اے بری سیاست و مزاج سک ترندات پرچا کہ حکومت و یک انچیں فتنہ و پادکنگ ات کہ ہر کس ماں ترتاں کپت۔ لہتیں پہ زانت و لہتیں پہ بے زانگ، دومی نیمگا آئی ایس آئی و ایجنٹ ہم اے راج دوستانی سرپاں گوں کپتگ انت۔“ (دشتیاری، 2001: 110)

تمنی زندمانی و رد و جنیادمانی زندمانی و سر و نبشنگیں آزمائش ”ہون ہوشام“ و تہا آئی و بیان، وانوک و اے ہا تراحق و جنت کہ ندر کار و تی لیکہ و آئیڈیولوجی و مان دیگ و چچ چک و پد نہ بیت۔ ”لہتیں روچاں رند دروگیں تمن داری و لچ پالیس لال خان چہ جیل و دراتک و گوں مڑاداری و پاگ و پڑ کہ و کہیب مل ات۔ پاکیں مہرانی ستک و باہند و تی کہریں دود و ر بید گانی ہر جان و کت و پد و ہم و ژنام ات۔ (دشتیاری، 1994: 23)

داں لہنچک و بیانہ سگ ات کنت کہ کتہ و گاریں بیان کنوک (غائب راوی) بیان کنگ و انت۔ گاریں بیان کنوک چو کہ واکہہ و درائیں چست و ایراں چہ زانکار بیت، آئی گپانی سر و شک گنگ نہ بیت کہ آدر و گ بندگ و انت۔ بلے چا گرد و تہا گیرت و بارہ و چو بیان دیگ ندر کار و ہے سچ و پیش داریت کہ آوت لال خان (ہون ہوشام) و چہ و ش نہ انت۔

”بلے ہر چوش انت کہ ونگڑیں گیرت و لچ و اڑ گوں یکے و دود و بیگواہی و آسر نہ بیت بلکیں اے چا گرد و تہا اگاں دژمن و تی دینکار و ”سیاہ“ کنت و کٹش ایت گڈا دومی مر بند ایت کہ مے ”اسپیت“ بوتگ و پمیشکا اشی و بیر گار نہ بیت ہے ”سیاہی“ و ”اسپیتی“ و نیام و باریں چنت پیڑی بے آسری و آسر و شتانی آماج بوتگ انت و بیگ و انت (دشتیاری، 1994: 23)

اے نوں سرجم و ندر کار و نیمگ و چہ تمن، چا گرد و بارہ و بیان بازی یے۔ اگاں اے گپ ہستیں بیان کنوک (واحد متکلم) و دپ و گوشگ بوتیں انت، انگت بیانہ و ارزشت پشت کپتگ ات۔

ندر کار ہر کہے و یا بند ات و یا نیام و وانوک و دست و گپت و و تی پگر و لیکہ و چار کل و آئی و برگ و جہد و کنت۔

”آزمائش و جوانی ایش انت کہ بے تواری و دیم و روان بکنت۔ ہر گپ آزمائش و شکم و چہ در بیت۔ آزمائش نویس وانوک و چگ و گردن و نہ گپت و نہ گوشیت بچار پلاں گپ“

شرانت، ایشی ء بہ من، پلاں گپ جوآن نہ انت، ایشی ء چہ وت ء
پہریز۔ (فاروقی، 2004: 188)

بیانیہء نوکیں لیکہ ہم ہمیش انت کہ اے وانوک ء ”چون، پرچا“ ہے رنگیں جستان گوں دیم پہ دیم بکنت۔ بیانیہ ساچشت ء بہرے ہماوہدی جوڑ بوت کنت کہ ندکاروتی نیمگ ء چہ لیکہ بازی مہ کنت، بیان بازی ء چہ وت ء بہ رکھین ایت۔ آزمائش ء وانوک ء سرءیلہ بدنت (بزاں کارست ء وا کہات ء) ہماوت بگوشت اے چوشیں چاگردے، ادء زندمان چہیے، جنین ء ارزشت ء بستار چہی انت۔ ندکاروتی کارست ء دیم ء آرگ ء وا کہات ء کسہ ء دروشے دیگ ء الم ہوار بیت، پرچا کہ چومہ کنت نہ کارست ء تب درا بیت نہ کسہ ء رنگ ء دروشم گیشیت، بلے ”بیانیات“ (NARATOLOGY) ء زانت ء ازم آزمائش نوپس ء اے گپ ء چہ مکن کنت کہ آبیان کنوک ء بدل ء وت دیم ء بت ء حیاں بازی (تخیالی آراتی) بکنت۔

سر شون:

اعظمی، فہیم، (2003)، آرا ۳۱، مکتبہ صریر کراچی

دشتیاری، صبا، (2001) ترانگانی بنزہ، سید ہاشمی ریفرنس کتابچہ لیاہ لیاہ کراچی

دشتیاری، صبا، (1994)، ہون ہوشام، عزت اکیڈمی پنجگور

نیر، ناصر عباس، ڈاکٹر، (2020)، بیانیات کی چند اصطلاحات، ہوارسہ ماہی تفہیم جموں کشمیر

نیر، ناصر عباس، ڈاکٹر، (2006/2007)، افسانوی تنقید میں پیراڈائم کی جستجو، ہوار مکالمہ، اکادمی بازیافت کراچی

فاروقی، شمس الرحمان، (2004)، افسانے کی حمایت میں، شہر زاد کراچی